

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Evidence-based interventies tijdens detentie

- SAMENVATTING -

Auteurs:

dr. Vanja Lujic
drs. Ger Homburg
Imke Zoetelief, MSc

Amsterdam, 26 mei 2021

© 2021; Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het WODC.

Samenvatting

Aanleiding onderzoek

Aanleiding voor dit onderzoek is een motie van het Kamerlid Van Wijngaarden waarin wordt gevraagd om een inventarisatie van justitiële programma's voor recidivevermindering en de randvoorwaarden te onderzoeken waaronder de interventies breder in detentie kunnen worden toegepast. De motie noemt als overweging dat het actief werken aan de basisvoorwaarden voor succesvolle re-integratie de kans verhoogt dat een gedetineerde na afloop van een gevangenisstraf niet recidiveert. Het WODC heeft aan RegioPlan Beleidsonderzoek opdracht gegeven om de inventarisatie uit te voeren.

Het begrip interventie kan smal, breed en integraal worden opgevat. In dit onderzoek ligt de focus bij interventies in de smalle betekenis (trainingen en cursussen) met waar mogelijk ook aandacht voor bredere programma's (begeleiding en arbeid). Interventies in de integrale betekenis (het bredere inrichtingsklimaat met inbegrip van cultuur en bejegening) zijn mogelijk belangrijk voor de re-integratie en de effectiviteit van smalle interventies, maar vallen buiten de scope van het onderzoek.

Doel- en vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in het aanbod van effectieve (bij voorkeur evidence-based) justitiële interventies voor het verbeteren van de basisvoorwaarden voor succesvolle re-integratie en het terugdringen van recidive onder volwassen gedetineerden. De centrale vraag is: welke evidence-based interventies worden in Nederlandse penitentiaire instellingen ingezet (of zouden ingezet kunnen worden) tijdens detentie en wat zijn de randvoorwaarden voor een effectieve uitvoering? Evidence-based geldt als een strenge eis en daarom richt het onderzoek zich ook op interventies die niet evidence-based zijn, maar wel een goede onderbouwing hebben met wetenschappelijke of praktijkkennis en waarnaar bij voorkeur procesevaluaties zijn uitgevoerd.

Methoden

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, is gebruikgemaakt van de online database van de Erkeningscommissie Justitiële Interventies, het Project Lab van het programma Koers en kansen en documentatie van DJI en de reclasseringsorganisaties (3RO). Er zijn negentien semigestructureerde interviews gehouden met medewerkers van de DJI, penitentiaire inrichtingen in Nederland en op Bonaire, 3RO en kennisorganisaties voor specifieke doelgroepen en problemen (zoals licht verstandelijke beperkingen en taalachterstanden). Eerst is een inventarisatie van kansrijke interventies gemaakt. Daarna zijn de penitentiaire programma's gericht op basisvoorwaarden geïnventariseerd. Vervolgens zijn alle interventies en programma's die voldoen aan de minimale voorwaarden voor evidence-based beschreven. Ten slotte zijn de inzichten over de randvoorwaarden, obstakels en uitvoerbaarheid voor toepassing in detentie met behulp van interviews in kaart gebracht.

Bevindingen

Erkende interventies voor het terugdringen van recidive onder volwassen gedetineerden

De database van de Erkeningscommissie Justitiële interventies (EJI) bevat 34 erkende interventies, waarvan er 10 (specifiek) op volwassenen zijn gericht. Ze zijn gericht op risico- en beschermende factoren en beogen recidivevermindering door middel van beïnvloeding van het criminele gedrag. De focus ligt op de problematiek rondom psychosociaal functioneren, verslaving, agressie, LVB, opvoeding en cognitieve- en oplossingsvaardigheden. De interventies worden uitgevoerd door de reclasseringsorganisaties. In PI's zijn ook trainingen aangeboden die een variatie zijn op evidence-based interventies. De erkende interventies zijn gericht op beïnvloeding van het gedrag, niet op de basisvoorwaarden voor re-integratie. Er is weinig aanbod aan evidence-based interventies voor gedetineerden, die een korte vrijheidsstraf uitzitten. Van de gedetineerden verblijft driekwart minder dan drie maanden in detentie waarvan een kwart korter dan twee weken in de PI. Daardoor is de tijd om interventies volledig tijdens detentie uit te voeren beperkt.

Niet-erkende gedragsinterventies voor het terugdringen van recidive onder volwassen gedetineerden
Volgens respondenten in de PI's worden ten minste twee interventies voor gewelds- en agressieregulatie (rond alcoholgebruik en relationeel geweld) aangeboden die door de Erkenningscommissie Justitiële Interventies als niet-erkend zijn aangemerkt. Ze zijn wel doorontwikkeld of in doorontwikkeling in het kader van het programma Kwaliteit Forensische Zorg (KFZ).

Overige gedragsinterventies gericht op recidivevermindering

Er zijn weinig interventies naar voren gekomen die bekend zijn in het werkveld, maar die (nog) niet in detentie worden aangeboden. Voor zover ze worden genoemd, gaat het om interventies die buiten detentie worden ingezet, bijvoorbeeld als onderdeel van voorwaardelijke straffen of andere bijzondere voorwaarden.

Re-integratietrainingen voor het verbeteren van de basisvoorwaarden

Naast de EJI-erkende interventies worden ook niet-erkende interventies aangeboden in penitentiaire inrichtingen. Zes laagdrempelige re-integratietrainingen van DJI zijn specifiek gericht op basisvoorwaarden (huisvesting, inkomen uit werk of uitkering, schuldhulpverlening, identiteitsbewijs en (zorg)verzekering, en het opbouwen of versterken van een positief ondersteunend sociaal netwerk). Deze re-integratietrainingen zijn gedocumenteerd en onderbouwd met (vooral) praktijkkennis.

Re-integratieprojecten binnen Koers en kansen

Negen interventies binnen het programma Koers en kansen zijn gericht op vergroting van de vaardigheden van gedetineerden rond de basisvoorwaarden voor een veilige terugkeer. Deze pilots worden begeleid door evaluatieonderzoek en op termijn zal meer kennis beschikbaar komen over de resultaten.

Programma's van maatschappelijke organisaties

Deze programma's zijn vooral gericht op een beïnvloeding van de mindset van gedetineerden en op versterking van positieve sociale relaties, met (mede) als doel een vermindering van het recidiverisico. Bij een deel van deze interventies staat een herstelgerichte benadering centraal. Vier interventies zijn gedocumenteerd, maar niet evidence-based.

Interventies voor doelgroepen met (extra) problemen

Er zijn geen specifieke interventies gevonden voor de doelgroepen laaggeletterden en gedetineerden met psychische problemen. Vier evidence-based interventies zijn gericht op LVB'ers. Voor gedetineerden met een verslavingsproblematiek zijn drie evidence-based interventies beschikbaar.

Het pakket aan interventies dat wordt aangeboden verschilt per PI. Het wordt beïnvloed door de ervaren problematiek van gedetineerden en de aanwezige doelgroepen; daarnaast ook door opvattingen bij gevangensmedewerkers over de effectiviteit van interventies en voorkeuren voor bepaalde typen interventies. Er zijn belemmeringen bij het aanbieden van interventies door logistieke, fysieke en organisatorische factoren: het drukke dagprogramma, ruimtegebrek en tekort aan gekwalificeerde trainers. Ook de bekendheid van interventies speelt een rol. Daarnaast is sprake van een gepercipieerd gebrek aan intrinsieke motivatie bij deelnemers: er wordt gesignaleerd dat sommige gedetineerden vooral extrinsiek gemotiveerd zijn tot deelname aan interventies, omdat dit onder het promotie- en degradatieregime voordeel oplevert. Voor interventies die uit lokale budgetten (bijvoorbeeld voor activiteiten voor herstelgerichte detentie) gefinancierd worden, kunnen de kosten een belemmering vormen.

In het algemeen bepalen de kosten van interventies op dit moment niet het aanbod van interventies in PI's. Wel is het zo dat het aanbod van (niet-evidence-based) interventies, die door externe partijen worden verzorgd, als duur wordt ervaren en dat kan betekenen dat er geen gebruik van wordt gemaakt. Dat geldt bijvoorbeeld voor trainingen met een specifieke invalshoek, zoals herstelgerichte detentie. Er lijkt bij medewerkers van PI's behoefte te zijn aan een landelijke lijst met interventies, ervaringen, kosten en financiering.

Conclusie

De motie-Van Wijngaarden roept de minister van Rechtsbescherming op te komen met een overzicht van evidence-based interventies voor toepassing in detentie, waarmee de doelstelling van vermindering van recidive beter nagestreefd kan worden.

Het beeld is niet dat er een groot onbenut potentieel van nieuwe of extra evidence-based interventies is dat ingezet zou kunnen worden om de doelstelling van vermindering van recidive te bevorderen. Wel zou de bekendheid van het huidige aanbod kunnen worden vergroot. Continuïteit is zeker ook van belang, omdat een groot deel van de gedetineerden een korte vrijheidsstraf uitzit.

Voor een versterkte inzet op vermindering van het recidiverisico is niet alleen een betere benutting van bestaande evidence-based interventies van belang. De combinatie van smalle (evidence-based) interventies en re-integratietrainingen gericht op basisvoorwaarden kan als een brede interventie opgevat worden, die aan veilige terugkeer bij zou kunnen dragen. Ook belangrijk lijkt het detentieklimaat in de PI's, dat als integrale interventie bij zou kunnen dragen aan een andere mindset bij gedetineerden – niet in het minst omdat veel gedetineerden te kort in PI's verblijven om aan smalle interventies deel te kunnen nemen.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

RegioPlan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl